

Руснак Дмитро Іванович,
ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ОСОБОЮ, РІЧЧЮ АБО МІСЦЕМ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Сьогодні торгівля людьми є одним з найприбутковіших злочинних промислів (поряд з торгівлею наркотиками та зброєю). Йому притаманні організованість і транснаціональний характер. Цей вид протиправного бізнесу невпинно розвивається у глобальному масштабі та становить суттєву проблему для багатьох держав. Характерним для злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, є високий рівень латентності. Тому протидія торгівлі людьми неможлива без використання широкого спектру негласних засобів. До їх числа, насамперед, слід віднести негласні оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії.

Негласний інструментарій, що використовується правоохоронними органами, є важливим та ефективним засобом виявлення та розслідування злочинів. Так, М. А. Погорецький за результатами аналізу світової та вітчизняної практики визначає, що в умовах неочевидності вчиняється понад 85 % тяжких і особливо тяжких злочинів, а також 100 % злочинів у складі організованих злочинних угруповань, тому вони розкриваються та розслідуються завдяки негласним засобам отримання доказової інформації [1]. Результати негласної роботи часто становлять основне, а інколи і єдине джерело фактичних даних, що можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні.

Документування фактів торгівлі людьми має бути зорієнтовано на формування масиву доказів, які відповідають встановленим КПК України вимогам щодо допустимості, достатності та належності. Для цього, безумовно, необхідне комплексне використання усіх негласних інструментів, якими законодавець наділив слідчих та працівників оперативних підрозділів.

Методологічну основу комплексного раціонального використання зазначених інструментів у протидії торгівлі людьми, серед іншого, мають становити науково обґрунтовані положення щодо особливостей застосування кожного з них з урахуванням специфіки даного виду злочинів. Усе це повним обсягом стосується і візуального спостереження за особою, реччю або місцем.

Аналіз сучасного стану протидії торгівлі людьми, правового регулювання спостереження за особою, реччю або місцем, останніх наукових праць даного напрямку [2–6] дав нам змоги дійти наступних висновків.

1. Ознаками, що утворюють зміст візуального спостереження як оперативно-розшукового заходу та негласної слідчої (розшукової) дії є те, що воно: а) являє собою процес візуального відстеження певного об'єкта

спостерігачем – безпосередньо або за допомогою технічних засобів; б) використовується лише з метою одержання відомостей, необхідних для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження та застосовується винятково уповноваженими законом суб'єктами; в) проводиться лише у публічно доступних місцях; г) застосується негласно (приховано, конспіративно).

2. Особливості застосування візуального спостереження оперативними підрозділами з метою протидії торгівлі людьми залежать від стадій такої протидії (виявлення, припинення, розслідування) та від етапів вчинення даного злочину (вербування; переміщення; переховування; передача або одержання людини).

З суто юридичних позицій візуальне спостереження не може бути використано для ініціативного виявлення оперативними підрозділами торгівлі людьми, оскільки даний етап відбувається до заведення оперативно-розшукової справи та поза межами кримінального провадження. Виключення можуть становити випадки, якщо такий оперативно-розшуковий захід або негласна (розшукова) дія проводиться за іншим злочином, у зв'язку з яким вже заведено оперативно-розшукову справу або внесено відомості до ЄРДР, але згодом встановлюються ознаки ще й торгівлі людьми. Однак загалом для виявлення ознак досліджуваних злочинів може використовуватися захід близький за способом пізнання до візуального спостереження – оперативний огляд. Можливість застосовувати весь арсенал негласних засобів збирання інформації, передбачених законодавцем (у тому числі і візуальне спостереження) оперативні підрозділи одержують із заведенням оперативно-розшукової справи або ж в межах кримінального провадження (за дорученням слідчого, прокурора).

Візуальне спостереження на етапі вербування людини, здебільшого, має допоміжний характер. До прикладу, якщо місце зустрічі продавця та потенційної жертви невідоме, то візуальне спостереження за будь-ким із них допоможе встановити таке місце та зафіксувати факт зустрічі. Водночас у окремих оперативно-тактичних та слідчих ситуаціях спостереження за вербувальником може бути корисним для встановлення структури та складу злочинної групи до якої він входить, вивчення схем злочинної діяльності.

Візуальне спостереження за процесом переміщення людини є засобом виявлення маршрутів, перевалочних баз, місць переховування людей, посередників та встановлення кінцевих покупців живого товару. Крім того, сам факт переміщення завербованої людини, здебільшого, може бути зафіксовано за допомогою візуального спостереження. У тих випадках, коли переміщення здійснюють таємно, візуальне спостереження може бути встановлене за річчю (відповідним транспортним засобом).

За допомогою візуального спостереження факт передачі людини може бути зафіксовано лише у публічно доступному місці (як у результаті стеження за самою людиною, за тим, хто її переміщує, переховує, передає або одержує, а також у результаті стеження за

імовірним місцем передачі). Але здебільшого, передача відбувається у публічно недоступних місцях. У цих випадках спостереження використовуються для встановлення цих місць та подальшого стеження за особами, що з ними пов'язані.

Проводити фіксацію експлуатації людини за допомогою візуального спостереження доцільно у тих випадках, коли наміри суб'єктів злочину щодо такої експлуатації не було зафіксовано раніше за допомогою інших негласних інструментів. Але якщо така експлуатація завдає людині фізичних або психічних страждань, то пріоритет поряд із негласною фіксацією, безумовно, становитиме відкрите припинення злочину. Це має бути загальним правилом щодо всіх етапів торгівлі людьми від вербування до передачі (одержання) людини.

3. Для ефективного використання візуального спостереження за особою, річчю та місцем в боротьбі з торгівлею людьми завжди потрібно враховувати можливість протидії з боку суб'єктів вчинення злочину. Таку протидію поділяємо: за кількістю задіяних осіб – на індивідуальну і групову; за стадіями – на виявлення та припинення; за рівнем конспіративності – відкрити та приховану. Для індивідуального запобігання стеженню та для його викриття торгівці людьми можуть використовувати інших осіб, які не усвідомлюють того, що своїми діями сприяють конспірації злочинної діяльності (родичі, знайомі, таксисті, випадковці перехожі тощо). Відкриті способи виявлення візуального спостереження, що здійснюються особисто об'єктами спостереження ефективні лише тоді, коли спостерігачі діють не професійно або сил і засобів для виконання конкретного доручення явно недостатньо. Групова протидія візуальному спостереженню є невід'ємним елементом конспірації злочинної діяльності організованих угруповань та злочинних організацій, у складі яких учиняється торгівля людьми.

Отже візуальне спостереження за особою, річчю або місцем займає важливе місце у системі негласних засобів, що використовуються оперативними підрозділами у протидії людям. Особливості його застосування та сполучення з іншими оперативно-розшуковими заходами чи негласними слідчими (розшуковими) діями залежить від конкретної оперативно-тактичної або слідчої ситуації. Воно може використовуватися як для фіксації ознак торгівлі людьми (з метою подальшого використання у доказуванні), так і для одержання інформації, що має оперативне або криміналістичне значення та використовується для прийняття певних організаційних і тактичних рішень.

Список використаних джерел

1. Погорецький М. А. Застосування провокації в ході негласних розслідувань: питання правомірності. Вісник кримінального судочинства. 2016. № 1. С. 33–42.
2. Грібов М. Л. Криміналістична характеристика протидії візуальному спостереженню за особою під час досудового розслідування. Криміналістичний вісник. 2014. № 2 (22). С. 6–13.

3. Никифоряк Л. П., Орлеан А. М. Аналіз судової практики з питань застосування законодавства України щодо протидії торгівлі людьми. Київ. Видавництво «Фенікс», 2019. 120 с.

4. Павленко С. О. Тактика протидії торгівлі людьми органами Національної поліції України: вітчизняний та зарубіжний досвід. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки». № 5 (10), 2018. С. 41–55.

5. Грїбов М. Л. Види візуального спостереження у кримінальному провадженні Вісник кримінального судочинства. – 2016. – № 4. – С. 11–17.

6. Севрук В. Г. Протидія Національної поліції України злочинам, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 2. С. 288–293.

Сїзарьов Єгор Сергїйович,

аспірант відділу аспірантури і докторантури
Національної академії СБ України

ДЕЯКІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ДОКУМЕНТІВ-ДОКАЗІВ ЗА СПОСОБОМ ФІКСАЦІЇ

Класифікація є важливою складовою системного підходу до вивчення правових категорій, відіграє вагоме значення як у доктрині кримінального процесу та теорії доказів, так і у практиці кримінального процесуального доказування. Класифікація документів-доказів здійснюється за різними критеріями, що з теоретичної точки забезпечує їх поглиблене дослідження як об'єкта наукового пізнання, а з практичної – сприяє здійсненню правильної оцінки і визначенню напрямів використання у кримінальному процесуальному доказуванні з урахуванням особливостей, притаманних документу залежно від його виду.

У теоретичному аспекті значення класифікації документів-доказів полягає в тому, що вона дає змогу поглибити процес пізнання даної правової категорії та створити основу для подальшої розробки практичних рекомендацій щодо роботи з окремими видами документів під час доказування в кримінальному провадженні. У практичному аспекті її застосування дає змогу здійснювати збирання, перевірку, оцінку та використовувати документи-докази у кримінальному процесуальному доказуванні з урахуванням особливостей кожного з їх видів.

В основі класифікації документів-доказів лежать відповідні критерії, завдяки яким здійснюється їх структурний поділ за змістом, назвою, способом фіксації відомостей, ступенем відкритості даних, юридичною силою, термінами зберігання, мірою готовності до використання, ступенем уніфікації призначення, формою подання тощо. При цьому, особливо важливе значення для сфери кримінального процесуального доказування має їх класифікація саме